

Α. Ι. ΘΑΒΩΡΗ

ΜΕΡΙΚΕΣ ΑΚΟΜΗ ΔΑΝΕΙΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΛΕΞΕΙΣ ΣΤΗ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΣΤΙΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥΣ ΤΗΣ*

Τὸ ζήτημα τῶν ἐλληνικῶν δανείων στὴ βουλγαρικὴ γλῶσσα ἐξακολουθεῖ νὰ παρουσιάζεται ἐλκυστικὸ γιὰ τὸν ἐρευνητὴ γλωσσολόγο ἀκόμα καὶ ὕστερα ἀπὸ τὶς δυὸ ἀντιπροσωπευτικότερες ἐργασίες ποὺ πραγματεύτηκαν τὸ σχετικὰ πλούσιο ὕλικό : τὴ μιὰ ἐλληνικὴ τοῦ μακαρίτη πιὰ Ν.Π. Ἀνδριώτη : Τὰ ἐλληνικὰ στοιχεῖα τῆς βουλγαρικῆς γλώσσας, Ἀθήναι 1952 (Ἀρχεῖον Θερακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ Θεσαυροῦ, τόμος 17, σελ. 33-188), καὶ τὴν ἄλλη βουλγαρικὴ τῆς κ. Μ. Filipova - Bajrova : Grăcki zaemki v sâvremenija bālgarski ezik, Σόφια 1969.

Παρουσιάζεται ἐλκυστικὸ, γιὰτί, ἐρευνώντας κανεὶς τὶς σημερινὲς βουλγαρικὲς διαλέκτους, μπορεῖ ἀκόμα νὰ ἐντοπίσει καὶ νὰ ἀνακαλύψει καὶ ἄλλα ἐλληνικὰ δάνεια, ἐκτὸς ἀπὸ κεῖνα ποὺ εἶναι καταχωρισμένα στὶς προηγούμενες ἐργασίες. Φυσικὰ ἡ ἐργασία τῆς κ. Μαρίας Filipova - Bajrova, ὡς νεώτερη ἐρευνα, ποὺ ἔλαβε ὑπόψη τῆς μαζί μὲ ὅλες τὶς ἄλλες καὶ τὴν ἐργασία τοῦ Ν. Ἀνδριώτη, εἶναι ἡ ἀρτιώτερη, κυρίως ἀπὸ ἀπόψη πληρότητας τοῦ ὕλικου.

Ἡ κ. Filipova - Bajrova, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ σύντομη Γραμματικὴ τῶν ἐλληνικῶν δανείων, γιὰ τὴν ὁποία θὰ χρειασθεῖ ἴσως νὰ μιλήσω σὲ ἄλλη εὐκαιρία, προτάσσει μιὰ πολὺ κατατοπιστικὴ ἱστορικὴ εἰσαγωγὴ, ἐξίσου ἐνδιαφέρουσα μὲ τὴν εἰσαγωγὴ ποὺ προτάσσει στὴ δική του ἐργασία καὶ ὁ Ν. Ἀνδριώτης. Στὸ πρῶτο μέρος τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῆς ἀναφέρεται ἡ ἐρευνα ποὺ ἔγινε ὡς τότε στὸ θέμα τῶν ἐλληνικῶν δανείων τῆς Βουλγαρικῆς γλώσσας καὶ ὕστερα στὸν τρόπο καὶ τοὺς δρόμους ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ ἐλληνικὲς λέξεις μπῆκαν στὴ Βουλγαρικὴ. Ἐς τοὺς θυμηθοῦμε μὲ συντομία : Ἰ. τὸν 6 αἰ., ὅταν οἱ μογγολικῆς καταγωγῆς Βούλγαροι ἐμφανίστηκαν στὴ Βαλκανικὴ χερσόνησο καὶ ἦλθαν σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἐλληνικοὺς πλῆθυσμούς τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας

* Ἀνακοίνωση στὸ Β' Βουλγαρο-ελληνικὸ Συμπόσιο. Πνευματικὲς καὶ πολιτιστικὲς σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ΙΕ' ἕως τὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνα. Σόφια 18-22 Σεπτεμβρίου 1980.

ἤδη πρὶν περάσουν τὸν Δούναβι. II. τὸν 7 αἰ., ὅταν ἰδρῦθηκε τὸ σλαβικὸ βουλγαρικὸ κράτος, ὁπότε ὡς ἐπίσημη γραπτὴ γλῶσσα καθιερώνεται ἡ Ἑλληνικὴ. Τῇ γλῶσσα αὐτῇ τῇ βρίσκουμε γραμμμένη στίς λεγόμενες πρωτοβουλγαρικὲς ἐπιγραφὰς τοῦ 8 καὶ 9 αἰ. III. τὸν 9 αἰ. ὁπότε οἱ Βούλγαροι ἀσπάζονται τὸν Χριστιανισμό. Τὸ γεγονός αὐτὸ γίνεται καινούργια ἀφορμὴ νὰ εἰσρεῦσουν στὴ βουλγαρικὴ γλῶσσα ἑλληνικὲς λέξεις, ἐφόσον τὰ κείμενα καὶ οἱ τελετουργίες τῆς νέας θρησκείας ἦταν ὅλα καθιερωμένα σὲ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἡ ἐπίδραση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας τὴν ἐποχὴ αὐτῇ στὴ Βουλγαρικὴ εἰσχωρεῖ μέχρι καὶ αὐτὸν ἀκόμα τὸν τρόπο τοῦ σκέπτεσθαι : ἑλληνικὲς ἐκφράσεις, τρόπος σχηματισμοῦ σύνθετων λέξεων, ὅπως θεοτόκος - bogorodica, παροιμίαι, ἱστορικὲς ἐκφράσεις, ἀρχαῖα καὶ βυζαντινὰ ἑλληνικὰ ρητά, ὅλα αὐτὰ μεταφέρονται παρᾶλληλα στὴ Βουλγαρικὴ γλῶσσα. Ἰδιαιτέρα ὅταν IV. τὸν 11 αἰ. ἡ Βουλγαρία γίνεται ὑπόδουλος στὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία γιὰ δυὸ περίπου αἰῶνες (1018 - 1186), κάπου 170 χρόνια. Τὴν ἐποχὴ αὐτῇ μπαίνουν στὴ βουλγαρικὴ γλῶσσα νέες λέξεις τῆς ἐπίσημης βυζαντινῆς διοικήσεως, ὅπως *bulva boβula kybernia κυβερνεῖον pentarchia πενταρχία* (δὲν ὑπάρχει στὸ Λεξιλόγιό τῆς κ. Μ. Filipova), *sevastokrator σεβαστοκράτωρ*, *chartofilax χαρτοφύλαξ* (Fil., 170), *chrisovul χρυσόβουλλο* κ.ἄ.

Παράλληλα, μεγάλη ἦταν ἡ λογοτεχνικὴ, πολιτιστικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ἢ ἄλλη ἐπίδραση τῆς Ἑλληνικῆς. Ἔτσι οἱ μεταφράσεις ἑλληνικῶν ἔργων στὴ βουλγαρικὴ γλῶσσα, τὰ ἑλληνικὰ ὀνομαστὰ σχολεῖα καὶ διδακτῆρια στὰ ὁποῖα σπουδάζουν καὶ οἱ Βούλγαροι καὶ τέλος τὸ ἐμπόριο ποῦ ἀνθίζει τὴν ἐποχὴ αὐτῇ στίς ἑλληνικὲς πόλεις στὴ Βουλγαρία, χαρίζουν νέες δάνειες ἑλληνικὲς λέξεις στὴ Βουλγαρικὴ γλῶσσα.

Ἡ ἐπίδραση αὐτῇ συνεχίζεται στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, ὁπότε ὁ ἑλληνικὸς καὶ ὁ βουλγαρικὸς λαὸς ζοῦν στὴν ἴδια περιοχὴ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας καὶ ἡ βουλγαρικὴ ἐκκλησία ὡς αὐτόνομη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοὺς Ἑλληνας μητροπολίτες. Παρουσιάζεται λοιπὸν καὶ πάλι ἡ εὐκαιρία ὄχι μονάχα γιὰ ἐμπορικὲς, πολιτιστικὲς καὶ θρησκευτικὲς ἀλλὰ καὶ μέσω αὐτῶν καὶ γιὰ γλωσσικὲς ἐπιδράσεις.

Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ πρέπει νὰ τονίσει κανεὶς ἰδιαιτέρα εἶναι ἡ ἐπίδραση τῆς καθημερινῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, τῆς λαϊκῆς ἢ τῶν ἑλληνικῶν διαλέκτων τῶν περιοχῶν αὐτῶν, πράγμα ποῦ προϋποθέτει τὴν παρουσία πυκνοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ μὲ τὸν ὁποῖον ἦλθαν σὲ συνάφεια καὶ ἐπικοινωνία οἱ βόρειοι γείτονές μας. «Τὸ ἑλληνικὸ λεξιλόγιον» γράφει ἡ κ. Μαρία Filipova - Bajrona «μᾶς ἦλθε σὰν ποθητὸς φιλοξενούμενος, κουβαλώντας λεκτικὰ χαρακτηριστικὰ νέων ιδεῶν καὶ ἀντικειμένων, ξένων ὡς τότε στὴ βουλγαρικὴ γλῶσσα. Ἡ ἑλληνικὴ λέξη στρογγυλοκάθησε στὸ σπίτι μας, στὴν κουζίνα μας, στίς καθημερινὲς δουλειές μας. Κατέκτησε ὀλότελα τὴν ἐκκλησία καὶ τὰ ἐκκλησια-

στικά γενικῶς πράγματα. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ μπαίνουν στὴ Βουλγαρική γλῶσσα τὰ ἑλληνικὰ χριστιανικὰ ὀνόματα». «Λέξεις» τονίζει ἡ κ. Filipova «ὅπως dilan διλάβι, moliv μολύβι, pirostia πυροστιά, skara σκάρα, prion πριόνι, sinor σύνορα, stomna στάμνα, trapeza τράπεζα, hora χώρα - ἄνθρωποι, elate ἔλα, ἐλάτε, κ.ἄ., ἀκόμα καὶ σήμερα δὲν ἔχουν ἀντίστοιχες βουλγαρικές στὴ γλῶσσα μας». Αὐτὸ σημαίνει πὼς μπῆκαν στὴ βουλγαρική γλῶσσα ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐπαφὴ καὶ συνάφεια τοῦ βουλγαρικοῦ λαοῦ μὲ τὸν ἑλληνικὸ, ἀπὸ τὴν ἄμεση δηλαδὴ συναναστροφή τῶν δύο γειτόνων στὴ διάρκεια τόσων αἰῶνων» (σελ. 12 καὶ 62).

Πραγματικά, πόσο πολὺ μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ ἑλληνικὴ γλωσσικὴ ἐπίδραση φαίνεται εἰδικότερα στὴν περιοχὴ τῶν βουλγαρικῶν διαλέκτων. Πολλὰ ἀπὸ τὰ δάνεια αὐτὰ εἶναι γνωστὰ σήμερα σὲ πολλὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα, ὅχι μόνο τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, ἀλλὰ καὶ τοῦ Πόντου.

Γενικὰ στὸ σημεῖο αὐτὸ σχετικὰ μὲ τὸ μεγάλο πλῆθος τῶν ἑλληνικῶν δανείων στὴ βουλγαρική γλῶσσα θὰ μποροῦσε νὰ κάνει κανεὶς τὴν ἀκόλουθη παρατήρηση: Ἐὰν συγκρίνουμε τὸν ἀριθμὸ τῶν ἑλληνικῶν δανείων τῆς Βουλγαρικῆς καὶ τῶν ἄλλων σλαβικῶν γλωσσῶν μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἑλληνικῶν δανείων τῆς Τουρκικῆς, θὰ δοῦμε, ὅπως ἔχει ἤδη πιστοποιηθεῖ, ὅτι οἱ Τούρκοι πῆραν ὀλιγότερα ἑλληνικὰ δάνεια, ἀπ' ὅ,τι οἱ σλαβικοὶ λαοί¹. Ἀντίθετα οἱ Ἕλληνες δέχτηκαν περισσότερο τὴ γλωσσικὴ ἐπίδραση τῶν Τούρκων καὶ τὰ τουρκικὰ δάνεια στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι πολὺ περισσότερα, ἀπ' ὅ,τι τὰ σλαβικά. Καὶ ὅμως οἱ Ἕλληνες συνέζησαν ἐπὶ αἰῶνες τόσο μὲ τοὺς Τούρκους, ὅσο καὶ μὲ τοὺς Σλάβους γείτονές τους καὶ ἰδιαίτερα μὲ τοὺς Βουλγάρους. Ποῦ ἄραγε νὰ ὀφείλεται αὐτὴ ἡ διαφορὰ; Ὑπάρχει νομίζω ἡ γνώμη ὅτι ἡ μεγάλη ἐπίδραση τῆς Τουρκικῆς στὴν Ἑλληνικὴ, ἀν καὶ γλῶσσας ποὺ δὲν ἀνήκει στὴ μεγάλη Ἰνδοευρωπαϊκὴ οἰκογένεια, ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι οἱ Τούρκοι ἦταν γιὰ ἓνα μεγάλο χρονικὸ διάστημα ὁ κυρίαρχος λαὸς καὶ τὸν σπουδαιότερο ρόλο στὴν εἰσροὴ πολλῶν τουρκικῶν γλωσσικῶν στοιχείων στὴ Ἑλληνικὴ τὸν ἔπαιξε ἡ τουρκικὴ διοίκηση, ἡ ὁποία εἶχεν ἐπιβάλλει στοὺς Ἕλληνες καὶ στοὺς ἄλλους ὑπόδουλους λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου τὴν Τουρκικὴ γλῶσσα σὲ πολλοὺς τομεῖς τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητος. Γιαυτὸ καὶ στοὺς σλαβικοὺς λαοὺς ἐπίσης τὰ τουρκικὰ δάνεια δὲν εἶναι λίγα.

Ἐὰν λοιπόν, ὅπως πιστεύω, ἡ αἰτία εἶναι πράγματι αὐτὴ, τότε ὁ μικρὸς ἀριθμὸς σλαβικῶν ἢ βουλγαρικῶν δανείων στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀκόμα καὶ στὰ ἑλληνικὰ ἰδιώματα καὶ τίς διαλέκτους τῆς, δικαιολογεῖ τὴν ἀποψη πολλῶν ἐρευνητῶν (πβ. π.χ. καὶ τὴν ἔκφραση zaselvane = ἐγκατάσταση σλάβων καὶ

1. Βλ. *ANTIXAPIΣΜΑ* τὸν καθηγητὴ Ν. Π. Ἀνδριώτη, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 264.

ὄχι εισβολή ἢ κατάκτηση, τοῦ φίλου κ. Ζαίμων¹) ὅτι κατὰ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων καὶ μὲν ὑπῆρξαν περίοδοι κατὰ τις ὁποῖες εἶχαμε ἐπιδρομὲς βουλγάρων - σλάβων καὶ κατάληψη ἑλληνικῶν ἐδαφῶν καὶ περιοχῶν ἀπὸ τοὺς πληθυσμοὺς αὐτούς, δηλαδή προώθηση σλαβικῶν πληθυσμῶν σὲ ἑλληνικὰ ἐδάφη (αὐτὸ εἶναι γεγονός καὶ δὲν νομίζω ὅτι ἔχει κανεὶς ἀντίρρηση. "Ἄλλωστε στὸ γεγονός αὐτὸ ὀφείλεται ἡ παρουσία πολλῶν τοπωνυμίων σλαβικῆς ἀρχῆς σὲ ἑλληνικὲς περιοχές, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν μικρὸ ἀριθμὸ σλαβικῶν δανείων στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα). Ἄλλὰ ὅπωςδῆποτε ἡ προώθηση αὐτὴ δὲν εἶχε πάντοτε ἢ καλύτερα σπάνια εἶχε τὴν ἔννοια τῆς διοικητικῆς κατακτῆσεως ἑλληνικῶν πληθυσμῶν ἀπὸ τοὺς σλάβους βουλγάρους. Γιὰ τὸν λόγο λοιπὸν αὐτὸν ἢ ἀποψη ὅτι λαοὶ μὲ ἀνώτερο πολιτισμὸ δίνουν συνήθως περισσότερα δάνεια ἀπ' ὅ,τι παίρνουν ὅταν ἔρχονται σὲ ἐπαφὴ μὲ λαοὺς βαρβάρους, ἴσως δὲν εἶναι τῶρα ἀπόλυτα ὀρθή. Πρόκειται μᾶλλον γιὰ δευτερεύοντα παράγοντα κοντὰ στὸν κύριο πού εἶναι, φαίνεται, ἡ διοικητικὴ ἐξουσία ἐνὸς λαοῦ πάνω σὲ ἕναν ἄλλον. Καὶ στὴν περίπτωσι τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆ μιὰ καὶ τῶν βουλγάρων σλάβων ἀπὸ τὴν ἄλλη ἢ πολιτιστικὴ ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων δὲν θὰ ἦταν ἴσως ἀρκετὰ ἀποτελεσματικὴ γιὰ τὴν εἰσροὴ ἑλληνικῶν δανείων στὴ Βουλγαρικὴ, ἂν οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν πρῶτα ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνες τὴ διοικητικὴ ἐπιρροή-στοὺς Βουλγάρους σλάβους πρῶτα κατὰ τὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ, ὅταν οἱ Βούλγαροι διετέλεσαν ὑποτελεῖς τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἔπειτα τὴ θρησκευτικὴ ἐπιρροὴ πού διοχετεύονταν μέσα ἀπὸ διοικητικὲς διαδικασίες ὡς τὴν ἐποχὴ τῆς αὐτονομίας τῆς βουλγαρικῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν περίοδο τῆς αὐτονομίας (τουλάχιστο στὰ πρῶτα χρόνια της). Τὸν κύριο αὐτὸν παράγοντα ὅπωςδῆποτε ἐνίσχυσε νομίζω καὶ ὁ δευτερεύων : ἡ πολιτιστικὴ ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων μὲ τὴ μακροχρόνια παράδοσι καὶ ἱστορία πάνω στὴ Βαλκανικὴ. Ἄπὸ τὸ ἄλλο μέρος πάλι, στὴν κύρια αἰτία πού οἱ Τοῦρκοι πῆραν ὀλιγότερα ἑλληνικὰ δάνεια ἀπὸ ὅ,τι θὰ ἔπρεπε καὶ πού ὅπως εἶπαμε εἶναι τὸ γεγονός ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἦταν ὁ κυρίαρχος λαὸς καὶ ἀσκοῦσε διοικητικὴ ἐξουσία καὶ οἱ Ἕλληνες ἦταν οἱ ὑπόδουλοι, οἱ ραγιαδες, προστέθηκε καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἡ τουρκικὴ γλῶσσα εἶναι γλῶσσα πού δὲν ἀνήκει στὴ μεγάλη Ἰνδοευρωπαϊκὴ οἰκογένεια, καὶ φυσικὰ πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ τις Ἰνδοευρωπαϊκὲς. Ἐπομένως ὡς δευτερεύων παράγοντας ἔστω ἐπέδρασε καὶ αὐτὸς στὸν περιορισμὸ τῶν ἑλληνικῶν δανείων στὴν Τουρκικὴ. Στὴν Τουρκικὴ π.χ. δὲν μπῆκε οὔτε ἕνα ἑλληνικὸ ρῆμα, ἐνῶ στὴν Ἑλληνικὴ πολλὰ τουρκικά. Στὴν περίπτωσι Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς, ὅπου οἱ ἀμοιβαῖες γλωσσικὲς ἐπιδράσεις εἶναι ἐξίσου πολλές, εἶναι ἀμφίβολο νομίζω ἂν τὰ λατινικὰ δάνεια στὴν Ἑλληνικὴ θὰ ἦταν τό-

1. J. Ζ α ι μ ο ν, Zaselvane na bálgarskite slavjani na bálkanskija poluostrov. Proučvane na žitelskite imena v bálgarskata toponimija, Sofia 1967.

σο πολλά αν δεν συνέβαινε να είναι οι Ρωμαῖοι ο κυρίαρχος λαός.

Γενικά για τη διοικητική εξάρτηση ενός λαού από τον άλλο όμιλεϊ τις περισσότερες φορές και το είδος των δανείων, τα όποια κατά ένα μεγάλο ποσοστό συμβαίνει να είναι διοικητικοί όροι.

Ἄλλά ἄς ἔρθουμε τώρα, ὕστερα ἀπὸ τὴ μικρὴ αὐτὴ εἰσαγωγὴ, στὸ θέμα μας. Σκοπὸς μου σήμερα εἶναι νὰ σᾶς παρουσιάσω λίγα ἀκόμα ἀπὸ τὰ ἐλληνικὰ δάνεια ποὺ διαπίστῳσα ὅτι ὑπάρχουν στὴ Βουλγαρική γλῶσσα καὶ ἰδιαίτερα στὶς διὰλέκτους της. Ὅπως εὐκόλα θὰ διαπιστώσει κανεὶς οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτὲς προέρχονται ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ὀμιλία τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων καὶ ἀνήκουν στὴ λαϊκὴ γλῶσσα. Εἶναι κυρίως λέξεις ποὺ χρησιμοποιοῦνται σὲ ἐκφράσεις μιᾶς μακρινῆς κάπως τώρα ἐποχῆς, ὅπως ἡ βυζαντινὴ καὶ γιναυτὸ μερικὲς, ὅπως ἦταν φυσικό, μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων ἢ ἄλλαξαν σημασία ἢ καὶ παραξηγήθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς πρὸς τὴ σημασία τους ἀπὸ τὸν βουλγαρικὸ λαὸ ποὺ τὶς παρέλαβε.

Ἡ λ. *ami* = ἀμή, ἀλλά, μά, ἀμπῶς, ἀμέ, σύμφωνα μὲ τὸ *Balgarski Etimologičen Rečnik* (= BER), προέρχεται ἀπὸ τὸ *a-mi* δηλ. τὸν βουλγ. σύνδεσμο *a* = ἐνῶ, ἀλλά, μὰ καὶ τὴ βουλγαρικὴ προσωπικὴ ἀντωνυμία *mi* = σὲ μένα, μοι, π.χ. *kaži mi* = πές μου, *ne mi dava* = δὲν μοῦ δίνει (πβλ. καὶ τὴν κτητικὴ ἀντωνυμία *mi* = μου, π.χ. *molibât mi* τὸ μολέβι μου). Κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ ἐτυμολογία αὐτὴ παρουσιάζει τὴ δυσκολία τῆς προσωπικῆς ἢ κτητικῆς ἀντωνυμίας. Πρέπει τὸ *ami* νὰ προέλθει ἀπὸ ἐκφράσεις μὲ τὴ σημασία : ἀλλά σὲ μένα ἢ ἀλλά μου οἱ ὅποιες εἶναι πιθανὲς ἀν ἀποδειχθεῖ ὅτι ἔχουν ἀποκοπεῖ ἀπὸ πληρέστερες ἐκφράσεις. Ἀντίθετα ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὴ εἶναι ἡ ἐρμηνεία ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸ μεσαιωνικὸ ἀμμή, ἀμή-ἀμέ, = ἀμμέ τὰ ὅποια προέρχονται ἀπὸ τὸ ἀν μῆ = ἀλλά (Ν. Ἀνδριώτη, Ἐτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς, στὴ λ. ἀμή, ἀμέ). Ἡδὴ τὸ ἐλληνικὸ μῆ ὡς *mi* = *nedei* εἶναι σὲ χρῆση στὴ βουλγαρικὴ διάλεκτο τῆς Στράντζας, βλ. M. Filipova - Bajrova, σελ. 125.

Ἡ λ. *naluma* (θηλ.) σημαίνει στὴ βουλγαρικὴ διάλεκτο τῆς Στράντζας, βλ. B.D. (= *Balgarska Dialektologija*¹) 1,116 εὐφορο χωράφι ποὺ κατακλύζεται ἀπὸ τὸ ποτάμι ὅταν πλημμυρίσει (*plodorodna niva, kojato se zaliva ot reka pri priizdane*). Ἡ λ. πρέπει κατὰ τὴ γνώμη μου νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἑλλην. λέξη ἀνάλωμα ἢ ἀνάλωμα - ἀνάλειωμα (ἀναλειώνω). Στὸ Λεξικὸ τῆς μεσαιωνικῆς ἐλληνικῆς δημῶδους Γραμματείας τοῦ Ε. Κριαρᾶ² σημειώνεται τύπος ἀναλόνω ὅπως καὶ ἀναλώ καὶ ἀναλώ μὲ τὴ σημασία : διαλύω,

1. Σειρά: *Balgarska Dialektologija, Proučvanija i materiali* I (1965), II (1966), III (1967), IV (1968), V (1970), VI (1971), VII (1974), VIII (1976).

2. Ε. Κριαρᾶ, Λεξικὸ τῆς μεσαιωνικῆς ἐλληνικῆς δημῶδους Γραμματείας, τόμος Β' Θεσσαλονίκη 1971, στίς λλ.

καταστρέφω. Πβλ. και τούς τύπους τῆς Ποντιακῆς διαλέκτου (Κερασοῦς, Κοτύωρα, Σάντα, Τραπεζοῦντα, Χαλδία) βλ. Α.Α. Παπαδοπούλου, Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ποντικῆς Διαλέκτου, στή λ. ἀναλύω - ἀνελύω, ἀναλῶ = θέτω ἐντὸς ὕδατος γιὰ νὰ μαλακώσῃ : οὐσιαστικά, ἀνάλυσμα, ἀνάλυγμα. Ἡ παραγωγή ἀπὸ τὸ οὐσ. ἀνάλωμα - τοῦ ρ. ἀναλίσκω μοῦ φαίνεται λιγότερο πιθανή.

Ἡ λ. *rokotivam* (ρῆμα) σημαίνει στή διάλεκτο τῆς Στράντζας (B.D. I 127) ἀποκτῶ θάρρος *dobivam smelost*, *bezstrašie* και τὸ ἐπίθ. *pokut* = ἄφοβος, τολμηρὸς - *bezstrašen*, *smel*. Πρόκειται φυσικά γιὰ τὶς μεσαιωνικὲς ἑλληνικὲς λέξεις ἀπόκοτος (<ἀπό+κότος=κύβος), βλ. Γ. Χατζιδάκη, Μεσαιωνικά και Νέα Ἑλληνικά (=MNE) 2,465 και ἀποκοτιά, ἀπ' ὅπου ἐπειτα τὸ νεοελλ. ρῆμα ἀποκοτῶ=τολμῶ βλ. Λεξικὸ Δ. Δημητράκου στή λέξη. Ὅπως δῆποτε τὸ βουλγαρικὸ ρῆμα προῆλθε ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ ἄορ. (γά), (θά) ἀποκοτήσ-ω και τῆ βουλγ. κατάληξη - *vam*, Βλ. M. Filipova - Bajrova, σ. 47.

Ἡ λ. *naropan* (=B.D. VIII, 151) ἔχει τῆ σημασία : γεμίζω, πληρῶ (*napálnja*). Ὑποθέτω ὅτι ἐδῶ κρύβεται ἡ ἑλληνικὴ φράση : ἀπὸ πάνω-πὸς κατέληξε στὸν τύπο *ropan* (ἀπὸ πάνω - 'ποπάνω - ποπάν') - και ἡ βουλγ. πρόθεση *na*. Ἴσως ἀπὸ φράση ὅπως γεμίζω βάζοντας ἀπὸ πάνω και ἄλλο, πβ. *panagon*=ἐπανωγόμε, M. Fil. 134 και A. I. Thavoris, *Greek loan-words in modern Bulgarian*, *Balkan Studies* 20 (1979) 32.

Ἡ λ. *artivam* B.D. I,64 και VIII,1 86 (*artisoom*), σημαίνει σὲ βουλγ. διαλέκτους πλεονάζω, μένω περιττὸς (*ostava*, *v roveče e*). Ἡ λέξη εἶναι συνηθισμένη και σὲ ἑλληνικὰ βόρεια ιδιώματα, ὅπως π.χ. στὸ ιδίωμα τῆς ἰδιαίτερης πατρίδος μου Βελβεντὸ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας με τὸν τύπο : ἀρτιριῶ και με τὴν ἴδια σημασία : πλεονάζω, περισσεύω, π.χ. ἀρτίρισν = ἔφασε και περίσσεψε. Ἴσως ἡ λ. ἔχει σχέση με τὴν ἀρχ. ἑλλην. ἄρτιος = εἶμαι ἄρτιος, πβ. ἀρτιάζω=παίζω μονὰ ζυγά. Ὁ συνάδ. X. Συμεωνίδης με πληροφορεῖ ὅτι ἡ λ. εἶναι ἡ Τουρκ. *artirmak*.

Ἡ λ. *sim* χρησιμοποιεῖται στὸ Κιουστεντίλ (βλ. Ivan Umlenski, *kiustendilskiat govor*, *Trudove po bálgarska Dialektologija*, Σόφια 1965, σ. 258) με τῆ σημασία : λεπτὲς χρυσοκεντημένες κλωστὲς γιὰ ὕφανση (*tánki sármeni nížki za tákane*). Ἐπίσης *simén*, ἐπίθ. σημαίνει : αὐτὸ πὸς εἶναι καμωμένο ἀπὸ *sim* (*koito e sàs sim*). Πρόκειται φυσικά γιὰ τὶς ἑλληνικὲς λέξεις : ἀσήμι και ἀσημένιος, ἀν και τὸ ἐπίθετο *simen* μπορεῖ νὰ εἶναι καθαρὰ βουλγαρικὸς σχηματισμὸς ἀπὸ τὸ *sim* και τὴν βουλγ. κατάλ. - en τῶν ἐπιθέτων.

Ἡ λ. *asma*, M. Sl. Mladenov, *Ichtimanskiat govor*, *Trudove κλπ.* II, 37, πβλ. B.D. II, 66 σημαίνει τὸ ἄσθμα, τὴν ἀρρώστεια (*zaduch*, δύσπνοια), και εἶναι φυσικά ἡ ἑλληνικὴ λ. ἄσθμα (Πβ. και λ. *astma* τῆς κοινῆς Βουλγαρικῆς). Δὲν εἶναι καθόλου ἀπίθανο οἱ Βούλγαροι νὰ παρέλαβαν τῆ λέξη ἔτσι ἀκριβῶς ὅπως τὴν παρετυμολόγησαν οἱ Ἑλληνες ἀπὸ τὴν ἑλλ. λ. ἄσμα.

Και σήμερα στην Ελλάδα σε πολλά μέρη λέγουν : έχω άσμα!

Ἡ λ. *vãrtior* στην κοινή Βουλγαρική και *vrãtor* σε διαλέκτους, B.D. I, 187 ἐκτός ἀπό : δίνη, ρούφηγμα, πού ἴσως μπορεῖ νὰ συνδεθεῖ με τὸ βουλγ. ρήμα *vãrtia*=στρέφω, γυρίζω, ἄν καὶ ἡ κατὰλ. -or εἶναι δυσεξήγητη¹, ἔχει καὶ τὴ σημασία : λημέρι, ἐνδιαίτημα. Ἡ δευτέρα αὐτὴ σημασία μᾶς ὀδηγεῖ νὰ διαχωρίσουμε τὴν παραγωγή της ἀπὸ κάποιο ἐλληνικὸ σύνθετο με συνθετικὰ τις λέξεις βαρὺς καὶ τόπος ἢ κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὴ φράση βαρὺς τόπος, π.χ. βαρυτόπιον > βαρυτόπι πβλ. τὴν ἑλλην. λ. (κατὰ τόπον >) κατατόπι. Ἦδη ὁ βαρὺς τόπος, ὁ ὑγρὸς τόπος λέγεται σήμερα σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος: βαρικὸς ἢ βαρικὸ > βαρκό. Ὁ Ξενοφῶν, Ἀπομνημονεύματα 3,6,12 ἀναφέρει τὰ ἐξῆς: λέγεται βαρὺ τὸ χωρίον εἶναι με τὴ σημασία : ἐπιβλαβὲς στὴν ὑγεία, βλ. καὶ Λεξικὸν Δ. Δημητράκου στὴ λ. Κατὰ τὸ BER ἡ λ. εἶναι *starinna složna duma, sãstavena ot korena na gl. vartia* i IE. «-ipo-s»=voda, reka, δηλ. vodovãrtez.

Μιὰ ἐνδιαφέρουσα ἐλληνικὴ διαλεκτικὴ λέξη διασώζουν τὰ βουλγαρικὰ ιδιώματα με τὸν τύπο *zigra* καὶ τὴ σημασία : βάλτος τέλμα, (*moziur*), B.D.I, 88 Στράντζα : *v zigrite*. Ἡ ἴδια λέξη εἶναι σήμερα γνωστὴ σὲ πολλὰ κυρίως βόρεια νεοελληνικὰ ιδιώματα με τοὺς τύπους *τζύγρα*, *τσύγρα* καὶ *ζύγρα* (πρβλ. καὶ τοπωνύμιο στὴν Πελοπόννησο *ζούγρα*, ἴσως μεσαιωνικό²), καὶ με τὴν ἴδια σημασία: βάλτος ἢ καὶ βάτος, βατόμουρα, ἐπειδὴ συνήθως τὰ βάτα φυτρώνουν σὲ τέτοια βαλτώδη μέρη. Ἡ λέξη εἶναι ἤδη βυζαντινὴ καὶ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀρχ. ἐλληνικὴ *δίνγρος*, Ἀριστοτέλη, Προβλήματα 887 - 25, πβλ. «τὸ δίνγρον τῆς ὕλης» Ἰουλιανὸς imper. IV αἰ. μ.Χ., *Orationes* 6,165 ἐκδ. Teubner : τέλμα δίνγρον ὑπέτρεχεν, ἵππον τε ὁμοίως καὶ ἄνδρὸς βάσιν, εἰς βυθισμὸν ἐνεδρεῦσόν, Ἡλιοδώρου, Αἰθιοπικὰ 9,8. Τὸν μεσαιωνικὸ ζύγρα τὸν ἀναφέρει ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης (12 αἰ.) 295,28 : ὅτι δὲ τὸ ἔλος ὑγρὸν τινα τόπον δηλοῖ καὶ σύμφυτον δῆλον ἐμφαίνει δὲ τοῦτο καὶ ἡ ιδιωτικὴ παραφθορά, ζύγραν τὸν τοιοῦτον λέγοντα τόπον, ὅπερ οὐδὲν ἄλλ' ἢ δύνγρα τις ἐστίν. Κατὰ τὸ Liddel - Scott - Jones, *Greek-English Lex. (LSJ)*, στὴ λ. = «dialectical form δύνγρα (sc. χώρα) marsh land³». Ἀσφαλῶς καὶ ἡ λ. αὐτὴ μπῆκε στὴ βουλγαρικὴ γλῶσσα πολὺ νωρὶς στὴ μεσαιωνικὴ ἐποχὴ.

Ἡ λ. *dokim* σημαίνει σὲ βουλγαρικὲς διαλέκτους (B.D.I, 80) : τόπος στὸν ὁποῖον ὑπάρχουν βαριεὲς στρογγυλὲς πέτρες γιὰ νὰ δοκιμάζουν τὴ δυνάμη τους οἱ νέοι (*mestnost*) *v kojato ima težki oblikamâni za izprobnane silata na*

1. Βλ. BER, στὴ λ.

2. Ἀρχ. Nani, τόμ. 11 φ. 273 κλπ. = Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη, πβ. καὶ Leake, *Travels in Greece III*, 214 (πληροφορία κ. Μ. Κορδῶση).

3. Πβλ. I. Προμπονά, ΠΛΑΤΩΝ 24, 1972-70, σμ. 14 καὶ βλ. καὶ Κ. Οἰκονόμου ἐξ Οἰκονόμων, Περὶ τῆς γνησίας προφορᾶς κλπ., σ. 368, α.

mladežite. Φυσικά ή λ. είνκι ή ελληνική δοκίμιον, μεσν. δοκίμιν. 'Η κ. M. Filipova - Bajrova σ. 46,86,93 έχει μόνο τὸ ρῆμα dokimasvam με ἀναγωγή στὸ ἔλλην. ρ. δοκιμάζω καὶ τίποτε ἄλλο. 'Η λ. δοκίμιν ὡστόσο ἀναφέρεται καὶ σήμερα στὰ ἔλληνικά δημοτικά τραγούδια με τὴ σημασία: τὸ πρὸς δοκιμὴν γινόμενον, τὸ πρὸς ἔλεγχον τῆς ἰκανότητος γινόμενον: ἄθλος, ἀγών, βλ. Λεξικὸν Δ. Δ η μ η τ ρ ά κ ο υ, στὴ λ. δοκίμιον, ὅπου ἀναφέρεται καὶ τὸ ἀκόλουθο δημοτικὸ τραγούδι :

μάρμαρον ἔχει ὁ ἀφέντης μου, δ ο κ ί μ ι ν τῆς ἀγάπης
κι ὁποιος βρεθῆ καὶ πιάση το κι ὀπίσω του τὸ ρίξει¹...

Πρόκειται λοιπὸν καὶ πάλι γιὰ λέξη ποὺ μπῆκε στὴ Βουλγαρική γλώσσα πολὺ νωρὶς στὰ βυζαντινὰ χρόνια, ὅταν ἦταν συνηθισμένο καὶ τὸ ἔθιμο τῆς δοκιμῆς τῆς ἀγάπης με τὴ διεξαγωγή ἀγώνων - ἄθλων.

Γνωστὸς εἶναι ἐπίσης στὴν κοινὴ Βουλγαρική γλώσσα ὁ διαζευκτικὸς σύνδεσμος ja=γιά, βλ. Bǎlgarsko - grǎcki rečnik - Βουλγαροελληνικὸν Λεξικὸν, Σόφια 1960: ja ti, ja toi, vse edno=εἶτε σὺ εἶτε αὐτός, εἶναι τὸ ἴδιο. 'Ο σύνδεσμος αὐτὸς παρουσιάζεται καὶ σὲ βουλγαρικὰ ἰδιώματα με τὸν τύπο: ia (ιά), π.χ. B.D. I, 91: ti ia doš, ia ne doš=ἦ ἔρχεσαι ἢ δὲν ἔρχεσαι, I, 250: περιοχὴ Σόφιας: ia ti, ia on=ἦ σὺ ἢ ἐκεῖνος, Trudove po B.D., IV, (1968) 100 πβ. ia, ia, etu, ὅπου τὸ ia ἔχει τὴ σημασία δεικτικοῦ. Πβ. ἀκόμα Trudove κλπ. VII, 195: ia tva, ia sva ženi=ἦ...ἦ, VII, 202: ia gu tuk=νά το αὐτό, ia eto=νά, ia gu ia=νά το ia, VII, 277 ia doide ia ne doide ia κλπ.

Πρόκειται γιὰ τὸ ἀρχ. ἔλληνικὸ παρακλεισματοειδὲς μόριο εἶα τὸ ὁποῖο ὡς γειά - γιά καὶ εἶά - ἰά πῆρε στὴ μεσαιωνικὴ ἤδη 'Ελληνικὴ διαφορὸς σημασίες οἱ ὁποῖες σώζονται μέχρι σήμερα στὴ νέα 'Ελληνική: Νεοελληνικὴ Κοινὴ καὶ ἰδιώματα, ὅπως: δεικτικὸ μόριο, διαζευκτικὸς σύνδεσμος, ἐπιτατικὸ μόριο ποὺ προτάσσεται καὶ ἐπιτάσσεται σὲ ἀντωνυμίες καὶ ἐπιρρήματα κλπ. Τὸ ζήτημα αὐτὸ τὸ πραγματεύομαι διεξοδικὰ στὴν ἐργασία μου: 'Η φράση «καὶ τώρα εἶα ποὺ φθάνω» τῶν Προδρομικῶν ποιημάτων καὶ τὸ νεοελληνικὸ μόριο γιά (γειά=ἀρχ. εἶα)².

'Η λ. *elene* ἀναφέρεται σὲ ὀρισμένα ἰδιώματα τῆς Βουλγαρικῆς με τὴ σημασία «κατὰ τὴν παράδοση, ἄλλοτινοὶ προϊστορικοὶ ἄνθρωποι» ποὺ ἔζησαν στὴν περιοχὴ τῆς Στράντζας (βλ. B.D. I, 82). Αὐτοὶ ἦταν ἀσυνήθιστα ψηλοὶ στὸ ἀνάστημα, ὅταν ὅμως σκόνταφταν ἀπὸ τοὺς βάρους πέθαιναν ἀπὸ τὸ πέσιμο, γιὰτὶ

1. Ν. Πολίτου, 'Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ 'Ελληνικοῦ Λαοῦ, 119,9.

2. Α. Ι. Θαβώρη, 'Η φράση «καὶ τώρα εἶα ποὺ φθάνω» τῶν προδρομικῶν ποιημάτων καὶ τὸ Νεοελληνικὸ μόριο γιά (γειά ἀρχ. εἶα), 'Αφιέρωμα στὸν καθηγητὴ ΑἸΝΟ ΠΟΛΙΤΗ, Θεσσαλονίκη 1979, σ. 9-23.

3. 'Ο τύπος *elene* καὶ στὸ BER με τὴν ἴδια σημασία, ἐρμηνεύεται ἀπὸ τὸ ἔλλην=εἰδωλόατρες, βουλγαρ. *elen*.

λάτρευαν πάρα πολύ τους βάτους. Ἀπὸ τὸ *elene* ἔχουμε τὸ ἐπίθ. *elenēki* = αὐτὸς ποὺ ἀνήκει ἢ ἀναφέρεται ἢ προέρχεται ἀπὸ τοὺς *elene*, τοὺς προϊστορικοὺς ἀνθρώπους τῆς Στράντζας.

Πρόκειται φυσικὰ γιὰ τὴν ἐλληνικὴ λέξη "Ἐλληνες" (ἴσως τύπος : "Ἐλληνοι), ἡ ὁποία καὶ σήμερα σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος σημαίνει τοὺς ὑπερφυσικοὺς γίγαντες, τοὺς προϊστορικοὺς ἀνθρώπους τῆς Ἑλλάδος. Γνωστά ἐπίσης εἶναι καὶ τὰ κάστρα τους ποὺ λέγονται ἑ λ λ η ν ι κ ἄ. Βλ. σχετικὰ I. Θ. Κακριδῆ, Οἱ ἀρχαῖοι "Ἐλληνες καὶ οἱ "Ἐλληνες τοῦ '21, Θεσσαλονίκη 1956, σ. 9, 10 N. Πολίτου, Παραδόσεις, 1904, τόμος I, σ. 52-71, Cl. Fauriel, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1956, ἔκδ. Χατζηγεμμανουήλ, σ. 48, A. Thumb, Οἱ Νεοἕλληνες καὶ ἡ καταγωγή των, μετάφρ. Φ. Δραγούμη, Ἀθῆναι 1910, σ. 192.

Χαρακτηριστικὸ εἶναι καὶ τὸ γεγονός πὼς σὲ ἄλλους σλαβικοὺς λαοὺς καὶ τὸ ὄνομα *grk* = γραικός, ἔλληνας, πῆρε τὴν ἴδια σημασία τοῦ γίγαντα, βλ. N. Zupanič, Der Name G r k (Grieche) in der Bedeutung «Riese» bei den Belokranjci in Jugoslawien. Actes du VI Congres des Études byzantines, Sofia 1936, βλ. Glotta 27, 21.

Ὁ Cl. Fauriel, Τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος, Εἰσαγωγή N. Βέη (Bees), μετάφραση Ἀπ. Δ. Χατζηγεμμανουήλ, Ἀθήνα 1956, σ. 48 γράφει σχετικὰ: «Εἰς ὠρισμένα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ὅπως εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἡ ἀόριστος αὐτὴ ἰδέα διὰ τοὺς προγόνους των ἀπλοποιήθη κατὰ θαυμαστὸν τρόπον. Τοὺς ἀρχαίους "Ἐλληνας τῶν χρόνων τῆς εἰδωλολατρίας τοὺς ἐφαντάζοντο ὡς γίγαντας, τῶν ὁποίων τὸ ἀνάστημα τοῦ σώματος ἐφθανε τὴν κορυφὴν τῶν ὑψηλοτέρων λευκῶν, καὶ οἱ ὁποῖοι ἀπέθνησκον ἐπὶ τῆς γῆς, διότι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐγεροῦν, ἐὰν κάποτε ἐπιπτον».

Ἐνδιαφέρουσα περίπτωσις ἐπίσης εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν τύπο *mīgar* τῆς κοινῆς Βουλγαρικῆς, βλ. Βουλγαρο - ἐλληνικὸν Λεξικόν, ἔ.ἄ. στὴ λέξη, καὶ τοὺς τύπους *mīgar* καὶ *mīger* καὶ *mīgār* ποὺ ἀναφέρει ἡ κ. M. Filipova - Bajrova, σ. 125 = *nīma*, μὴ τυχόν, μὴπως, (ἀπὸ τὸ ἀρχ. ἐλληνικὸ *μη γάρ*, πβ. νεολλ. διαλεκτ. *μήγαρις*), ὑπάρχει σὲ βουλγαρικὰ ἰδιώματα καὶ ὁ τύπος *mer*, π.χ. B.D. I, 110 μὲ τὴν ἴδια σημασία: *nīma*, μὴπως.

Ὁ τύπος αὐτὸς πρέπει νὰ σχετιστεῖ μὲ τοὺς τύπους *μέρ*, *μᾶρ*, *μᾶορ*, *μᾶρ* πολλῶν ἰδιωμάτων τοῦ Πόντου. Κατὰ τὸν A. A. Παπαδοπούλου¹, πρόκειται γιὰ τὸ ἀρχ. ἀπορηματικὸ μόριο *μη ἄρα*, ἐνῶ ὁ N. P. Andriotis παραθέτει μόνον τὸν τύπο *μᾶρ* (κοντὰ φυσικὰ στοὺς *μηγᾶρ* κ.ἄ.) καὶ τὸν ἀνάγει στὸ ἀρχ. ἑλλην. *μη γάρ*².

1. A. A. Παπαδοπούλου, Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ποντικῆς διαλέκτου στίς γλ.

2. N. P. Andriotis Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten, Wien 1974 στὴ λ. *μη γάρ*.

Ἄπο τὴν περίπτωσιν αὐτῆ, ὅπως ἴσως καὶ ἀπὸ ἄλλες περιπτώσεις, μποροῦμε νὰ διακρίνουμε κάποια σχέση τῶν βουλγαρικῶν διαλέκτων καὶ ιδιωμάτων καὶ μὲ τὴν Ποντιακὴ διάλεκτο.

Στὴ βουλγαρικὴ διάλεκτο τῆς Στράντζας ἀναφέρεται ἡ λ. *bulaki* μὲ τὴ σημασία : μακάρι, πὼς ὄχι, μήπως, B.D.I, 70: *dano, kak ne, nima, πχ. dano, bulaki, hubavo ne vidiš*. Πρόκειται κατὰ τὴ γνώμη μου γιὰ τὴν ἑλληνικὴν διαλεκτικὴν λέξιν *μπουλλάκι μ, μπουλλάκι, μπολλάκι* κλπ. τῶν ιδιωμάτων τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας, ἡ ὁποία ἀνάγεται στὴν ἀρχ. ἑλληνικὴν λέξιν : *πολλάκι (ς)*, καὶ ποῦ ἤδη στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ εἶχε πάρει τὴ σημασία: *τυχόν*¹. Συχνὴ εἶναι ἐπίσης ἡ χρῆσις τῆς λέξεως στὰ Προδρομικὰ ποιήματα μὲ διαφορὰς σημασίας, π.χ. I, 35: *Εἰ δὲ πολλάκις δόξει τὴν καὶ φθάσει ὁ καρκατζῆς τῆς*, II, 217: *ἂν δὲ πολλάκις πλανηθῆ κανεῖς τῶν καλογέρων κ.ἄ. πολλά πβ. Ἑσὺχ. τυχόν ὡς φθάσει ὡς λάχοι ἢ πολλάκις. Ἡ λέξις δὲν ὑπάρχει στὸ ΒΕΡ.*

Ὅτὰ τελειώσω τὰ παραδείγματα μὲ τὸ ἀκόλουθο:

Στὴν κοινὴ Βουλγαρικὴ ὑπάρχει τὸ ρῆμα : *spastrjam (spastrja)*. Στὸ Βουλγαρο-ελληνικὸν Λεξικόν, ἔ.ἄ. σημειώνεται ὡς λέξις λαϊκὴ, καὶ σημαίνει ἐξοικονομῶ, σιγουρεύω, συμμαζεύω, διαφυλάσσω. Σὲ βουλγαρικὰ ιδιώματα τὸ ρῆμα σημειώνεται ὡς *spastruvam*, π.χ. B.D. I, 140: *φυλάγω, κρύβω κάτι σὲ κατάλληλο μέρος, pastre*, π.χ. B.D. I, 124 *κρύβω, βάζω κατὰ μέρος, φυλάγω κάτι.*

Ἰδιωματικὸ εἶναι τὸ ὄνομα *pastra* = μὲ τὴ σειρά, *nared*, βλ. καὶ ANTI-XAPIΣΜΑ στὸν καθηγητὴ Ν. Π. Ανδριώτη, ἔ.ἄ. σ. 313, *pastro* = καθαρό, ὠραῖο, *παστρικὸ ἔιστο, hubavo* καὶ τὸ ἐπίθ. ἐπίσης *pastâr, - ra, - ro* = καθαρός, *παστρικός*, π.χ. B.D. I, 124: *tova žena e mnogo pastra.*

Ὅπως δὴποτε πρόκειται γιὰ τὸ μεσν. ρ. *σαστρεύω*, βλ. *Du cange, Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis*, Gratz 1958 (ἀνατύπωση), στὴ λ. *σπάστρα* ὅπου: *σπάστρα, σπαστρία, σπαστροσύνη, ρ. σπαστρεύειν, σπαστρίζειν, ἀσπαστρία, ἀσπάστρεντος κ.ἄ., νεοελλ. παστρεύω.*

Ἡ λ. ἔχει σχέση μὲ τὴν ἀρχ. ἑλλην. σ π ἄ ρ τ ο ν, τὸ γνωστὸ φυτὸ ποῦ φαίνεται πὼς τὸ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὴν φιλοκαλίαν. Ἐπομένως *φιλοκαλιῶ* = *σπαρτεύω καὶ σπαστρεύω*, βλ. Ν. Π. Ἄνδριώτη, Ἑτυμολ. Λεξ. στὴ λ. *παστρεύω*.

Ἐνδιαφέρον φυσικὰ εἶναι ὅτι ἡ κοινὴ Βουλγαρικὴ διατηρεῖ τὸ ἀρχικὸ *s*-πράγμα ποῦ σημαίνει ὅτι ἡ λ. *μπῆκε* στὴ βουλγαρικὴ γλῶσσα νωρὶς κατὰ τὴ

1. Βλ. Ν. Ρ. Andriotis Lexikon κλπ. στὴ λ. *πολλάκις*.

βυζαντινή εποχή. Οι σημασιολογικές μεταβολές στη Βουλγαρική δὲν φαίνεται νὰ παρουσιάζουν δυσκολία.

Γιὰ ἄλλα ἑλληνικά δάνεια στὶς βουλγαρικές διαλέκτους θὰ μᾶς δοθεῖ ἐλπίζω ἢ εὐκαιρία νὰ μιλήσουμε ἄλλη φορά*.

* Πρόκειται γιὰ δάνεια ποὺ ἀνάγονται στὶς ἐξῆς ἑλλην. λέξεις: ἔμ-ἔμ, ἔποπας, (ζόρ) - ζορινά, ζυγώνω, καβαλλαριά, κακό, καρπολόγι, καταβάλλω (=συκοφαντῶ), κατά, κά-τεργο, κιάλας, κόνιδα, κοπέλλα, κοτσάνι, κουβάρι (κοντογούνη;), κουτσός, κουφάρι, κρούω, κύπερη, κωδώνιον, Λαζαρίνες, Λαζοί, λάγγερο (=λάκυρος οἶνος), λίγιο, λοπάς, μάνι - μάνι, μανιτάρι, (μανουάλι) > μανάλι, μαντός, μασκαρευόμηναι, μεριά, μέρος, μερομήνια, μοῖρα, μοί-ραση, μοσκάτο, μουντζουρώνω, μούργκισμα, μουρλός (μπουντρούμι), νά!, νιπήρας, ὄργα-νο, ὄργυιά, ὄρεινός, παγανός, παγούρι, παπούτσι, (παραλής), πατάρι, πατούνα, πεντάρι, πενταρούλα, πίττα -* πιττάρι, πορεύω, πρήζομαι, προβοδῶ, ράφι, σακκί, σαμάρι -* σαμαρ-μίτης, σησαμένιος > (σαμένιος), σαπουν - ἄρης, σέα, (* σερνοκόλα!), σημίτι, σήτα, σιω-πῶ - σωπῶ, σκάφη, σκελετός, σκίζω, σκόλη, σκοπός, σκουτί, (σκύβαλα)* σκυβαλάκια, σκῶρος, (σολφάτο), σταφιδῶ, στεῖρος, στυλοβάτης, σύρμα, (σφυρῶ), σωρός, σῶσμα, τέϊ-ον, τιμαρευόω, (τιθίον) > τσιτσι, τραβῶ, τρίς, τικνιάρης, τσίπα, τσίπουρα, τσουλούφι (*σκολλύφιον), τυπάριον (τύπος), Φαέθων, φουνδουλία, φουντακιά, φουρλατίζου, φουργιά, χορτο-, χωρατάς.